

Taalarmoede

In navolging van de commissie Meijerink onderscheidt het ministerie vier referentieniveaus voor taal en rekenen: eind basisschool en praktijkonderwijs (1F), eind MBO-1/2 (2F), eind MAVO/HAVO (3F) en eind VWO (4F).ⁱ Wie onder het 2F-niveau zit, staat met twee linkerhanden in de maatschappij. Als je de Nederlandse taal (schriftelijk en mondeling) niet op dat niveau beheerst, lijdt je aan zodanige taalarmoede dat je maatschappelijk gezien niet zal kunnen meekomen. Wie aan het eind van de basisschool onder het 1F-niveau zit, zal het moeilijk krijgen in het voortgezet onderwijs. En wie zijn taalachterstand halverwege het VMBO niet heeft weggewerkt, zal dat nauwelijks meer kunnen inhalen.

De projectleiders Doorlopende Leerlijnen berichtten onlangs aan de Tweede Kamer dat een kwart van de leerlingen die het VMBO verlaten, het 2F-niveau nog niet bereikt heeft.ⁱⁱ Grofweg gesproken beginnen dus alle BB- en de meeste KB-leerlingen hun MBO-opleiding met een taalachterstand die nauwelijks meer valt in te halen.ⁱⁱⁱ

Waarom vormt taalarmoede zo'n zware handicap voor de ontwikkeling van leerlingen?

1. Taalbeheersing is belangrijk om dingen waar te nemen, te begrijpen en onthouden, om rationeel te denken en om effectief met je medemens te communiceren.
2. Wie het geschreven woord (teksten in de Nederlandse taal) niet vlot kan lezen en begrijpen, wordt een functioneel analfabeet genoemd.^{iv} De belangrijkste handicap van functioneel analfabeten is dat ze zich niet tot lezen zetten omdat het hun zoveel moeite kost. Doordat ze te weinig lezen, ontnemen ze zich de mogelijkheid om al doende steeds beter te leren lezen en hun woordenschat uit te breiden.
3. Schriftelijke en mondelinge beheersing van het Standaardnederlands is een voorwaarde voor schoolsucces. Wie niet kan volgen wat de leraar zegt en moeite heeft de aangeboden teksten te lezen en begrijpen, wordt ernstig belemmerd in het bereiken van de gestelde leerdoelen.

Waarom het belangrijk is taalarmoede te bestrijden, wordt ook duidelijk als men niet naar de ontwikkeling van individuele leerlingen maar naar de op- en neergang van culturen kijkt (zie tekst-kader). Neem de bloei van de stadstaat Athene, de opkomst van het klassieke Rome, de Italiaanse Renaissance, de Verlichting en de opkomst van de moderne wetenschappen, de opkomst van de moderne sociaal-democratische rechtsstaat. Telkens gaan drie ontwikkelingen hand in hand:

- Men ontwikkelt een gemeenschappelijke standaardtaal. Het geschreven woord wordt een belangrijk vehikel voor de onderlinge communicatie. Een cruciale stap voorwaarts was de boekdrukkunst, waardoor denkbeelden snelle verspreiding konden vinden.
- De beoefening der wetenschap en de verwerving van kennis staat in hoog aanzien. Het onderwijs wordt geïntensiveerd om nieuwe generaties te verheffen. De invoering van de algemene leerplicht was een belangrijke mijlpaal.
- Niet alleen onwetendheid wordt door het onderwijs bestreden, maar ook eng bijgeloof, groepscentrisme en vatbaarheid voor politieke drogredes. Dankzij de opkomst van rationeel denken, worden normen en waarden ontwikkeld die door alle leden van de betrokken samenleving gedeeld worden. De ontwikkeling tot een kennismaatschappij leidt ook tot democratisering en humanisering van de samenleving.

Op het gevaar af in cultuurpessimisme te vervallen, meen ik in de Nederlandse samenleving symptomen van cultureel verval waar te nemen. Op de basisschool heeft men het zittenblijven afgeschaft. Men accepteert dat meer dan een kwart van de leerlingen die groep 8 verlaten, het F1-niveau niet bereikt heeft. En van degenen die het VMBO uitstromen, accepteert men dat een kwart onder het F2-niveau is blijven steken. In het MBO (en HBO?) wordt het belang van substantiële kennis gewuifd, zolang de gediplomeerden maar in hun stages hebben laten zien dat ze het hoofd boven water konden houden.

Tegelijkertijd tuigt men programma's op om goed burgerschap te bevorderen, maakt men zich druk over het escapisme van jongeren die zich aan alcohol en drugs overgeven, en wordt men geconfronteerd met het groeiend geloof in esoterische levensbeschouwingen, sterrenwichelaars, char-

Het geschreven woord: cultuurgeschiedenis in een piepkleine notedop

De oudste geschriften die we kennen, dateren van 750 tot 650 vC (afgezien van de Linear-B tabletten van de Knossos en Pylos): de geschriften van Hesodius en Homerus. De Ilias en de Odyssee van Homerus werden waarschijnlijk reeds honderden jaren door barden doorverteld, voordat ze rond 750 vC aan het papier werden toevertrouwd. Van Hesodius zijn twee werken bekend: een eerste bevat verhalen over de goden en de wereld, een tweede geeft raadgevingen voor het dagelijkse leven. Uit deze geschriften kunnen we opmaken dat het leven van de oude Grieken beheerst werd door honderden verschillende goden. Alles in de natuur had wel zijn eigen god. Denk aan de dageraad, de rozevingerige Eos, die gevolgd wordt door Helios, de zon. Er was een heilige boom, zoals de eik van het latere orakel van Dodona. Dit scala van goden had zijn invloed op het gedrag van mensen. Aan de ene kant stelden zij zelf daden, maar aan de andere kant beweerden ze dat de goden invloed hadden gehad op dat gedrag. Deze 'externe attributies' werden versterkt door het raadplegen van waarzeggers en orakels die bovenmenselijke, goddelijke kracht werden toegedicht.

Maar het geschreven woord raakte hoe langer hoe meer verbreid. De bibliotheek van Hadrianus is daarvan het meest gekende voorbeeld. Dankzij de ontwikkeling van het onderwijs, dat rond 250 vC op een hoog peil stond, kwam een groot deel van de bevolking in aanraking met geschreven taal. Tesamen met de opgang van het onderwijs en het geschreven woord, vertoont de Griekse cultuur geleidelijk-aan een daling van het aantal goden, minder animo om goddelijke, alwetende orakels te raadplegen en een toename van politieke bewustheid. Dit zou uiteindelijk uitmonden in de vorming van de democratische stadstaat.

Omstreeks 150 vC moet de Griekse cultuur voor de Romeinse overheerser buigen. In het begin van de Romeinse heerschappij wordt het uitstekende Griekse onderwijsstelsel overgenomen en ook in de Romeinse cultuur zien we een kentering in de godenaanbidding en het raadplegen van waarzeggers en orakels. Op het einde van het Romeinse rijk zien we het christendom aan invloed winnen, met één God waarvan alle heil wordt verwacht. Hieraan wordt door invallen van de barbaren een einde gemaakt.

Binnen een eeuw is het onderwijsstelsel grondig vernietigd, op enkele scholen na, die zich specialiseerden in het overleveren van de christelijke leer. Het zou eeuwen duren alvorens er weer sprake is van een doortimmerd onderwijsstelsel. In de tussentijd blijft het volk verstoken van het geschreven woord. In een werelddeel dat gebukt gaat onder oorlogen, ziekte en armoede is er geen plaats voor onderwijs, laat staan voor lezen en schrijven. Het gewone volk maakt zich onderling verstaanbaar en taal dient slechts om te overleven.

Natuurlijk zijn er door de eeuwen heen opflakeringen van onderwijs geweest. Denk aan de tijden van Karel de Grote, de Jezuïeten en Jansenisten, Onderwijscongregaties in Duitsland, Frankrijk, Italië en Engeland, de diocesane scholen, de invloed van de kloosters en de grote denkers over pedagogiek. Maar deze onderwijsoprispingen komen uiteindelijk niet verder dan onderwijs voor de gegoede burgerij, waarbij geloofsvorming en verbreiding van geloof staat centraal. Het ontbreekt aan geschriften en geschriftkennis bij het grootste deel van de bevolking.

Gelijk aan de vroege Griekse periode zijn in de onderwijsloze eeuwen vertelsels en fantasieën populair, mondeling overgeleverd, al dan niet op rijm of gezang van barden en troubadours. Natuurverschijnselen en ziekten worden veroorzaakt door heksen, dwaallichten, witte wiven, zwarte handen, vampieren en andere nieuwe 'goden'. Troost wordt gezocht bij waarzeggers, piskijkers, en andere 'nieuwe' orakels. Het is de bloeitijd van geloof, bijgeloof en onwetendheid. De verkopers van aflaten, beschermstenen, geneeskrachtige kralen en glimmende 'geloofsartikelen' doen gouden zaken.

De wetenschappelijke revolutie zorgde voor een vernieuwd onderwijs-élan. Ook de vorming van verschillende beroepsgroepen in gilden en andersoortige opleidingsverenigingen maakten de noodzaak van een snellere kennisoverdracht broodnodig. Doorbraak voor dit alles werd de boekdrukkunst die zich vanaf de 16e eeuw ontwikkelde en in de 19e eeuw voorgoed zou doorbreken. Eind negentiende, begin twintigste eeuw komt ons huidige onderwijsstelsel tot ontwikkeling, bereikbaar voor iedereen. Lezen en schrijven worden belangrijk geacht.

In het begin van de twintigste eeuw wordt de leerplicht ingevoerd. Men verheft het volk, onder andere via het geschreven woord. Door de nieuwe geleterdheid verdwijnen de orakels en het bijgeloof in de mist der geschiedenis. Door de jaren heen zien we zelfs toenemende ontkerkelijking. De zuilen die het Nederlandse volk verdeelden brokkelen af en politieke bewustwording doet zijn intrede. De welvaart en het welzijn neemt toe. Iedereen is in staat om zich kennis en feiten eigen te maken en hoeft niet meer alleen af te gaan op wat hij hoort en ziet. Alles ligt binnen zijn bereik, dank zij het geschreven woord. Kranten kennen hun hoogtijdagen.

Maar inmiddels lijkt het geschreven woord zijn centrale plaats in onze onderwijscultuur en in onze samenleving te verliezen ...

latans van allerlei aard, mediums tussen deze en gene wereld, en in het bijzonder de zoekmachine Google.

Het is de hoogste tijd om de taalarmoede in het basis- en voortgezet onderwijs met kracht te bestrijden. Iedere basisscholier moet naar het F1-niveau worden gebracht en iedere middelbare scholier naar het F2-niveau. Dat is de basisvoorwaarde om volwaardig in de samenleving te participeren en om onze samenleving leefbaar te houden.

© J. Jeronimoon

weblog onderwijs 26-10-2009

<http://www.onderwijsethiek.nl>

-
- ⁱ <http://www.minocw.nl/documenten/152759.pdf> en <http://www.minocw.nl/documenten/152759b.pdf> (7/10/2009);
http://www.taalenrekenen.nl/referentiekader/rel_doc/nadere_beschouwing/Een_nadere_beschouwing-LR.pdf/ (juli 2009).
- ⁱⁱ <http://beteronderwijsnedeland.net/node/6248> (Bonnie 22/10/2009).
- ⁱⁱⁱ <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/ED15A0FB-33E5-4020-8DCC-AD88327C2C9E/0/2009f162pub.pdf> (CBS-Jaarboek Onderwijs in cijfers 2009, p.37)
- ^{iv} <http://www.taalsite.nl/bibliotheek/lexicon/00791/>.